

HOLMI

XXII. évfolyam 10. szám

2010. október

Szerkeszti: Réz Pál (főszerkesztő),
Radnóti Sándor (bírálat), Várady Szabolcs (vers), Závada Pál (széppróza),
Fodor Géza, Szalai Júlia, Voszka Éva

Szerkesztőbizottság: Bodor Ádám, Dávidházi Péter,
Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Lator László,
Ludassy Mária, Nádasdy Ádám, Rakovszky Zsuzsa.
Tördelőszerkesztő: Környei Anikó. A szöveget gondozta: Zsarnay Erzsébet

TARTALOM

- Bodor Béla:** A cella • 1239
Petrik Iván: emlékeim az uralkodó ifjúkoráról • 1253
Babiczky Tibor: Ördögszekér • 1255
Horváth László Imre: A test megmosása • 1256
Lázary René Sándor: Barlangászati példázat • 1258
Madártan • 1259
Térképészetek • 1260
Például Mexikóban... • 1261
Imre Flóra: Vallástörténeti motívumok • 1262
Tenigl-Takács László: Kétszívű folyó • 1263
Cseke Ákos: 1936 • 1267
Wilheim András: Schumann kétszáz éve • 1274
Hetényi Zsuzsa: Csehov-csapongások, nabokovos
nézőpontból • 1277
Anton Csehov: Mi szerepel leggyakrabban a regényekben,
elbeszélésekben stb. • 1287
A panaszkönyv (*Hetényi Zsuzsa*
fordításai) • 1288
Vajda Miklós: Egy érzelmes szobrász
(Fekete Tamás) • 1289
Fogarassy Miklós: A háború után • 1296
Vojnits Imre: Tavaszi séta • 1305
77-ik születésnapomra • 1305
Ferdinandy György: Latinok • 1306
Gángó Gábor: Letérhet-e egy bolygó a pályájáról?
(Hannah Arendt és Siegfried Kracauer
Magyarországról és a csatlós államokról
1956 körül) • 1310

- Sopotnik Zoltán*: Az utcának vége van • 1320
A történet alá • 1321
Molnár Krisztina Rita: Vitrin • 1321
Jacques Donzelot: A gyermekek épségben tartása (II)
(*Lédeker Pál fordítása*) • 1322
Kicsi Sándor András: Az ördög és az Isten állata • 1332

FIGYELŐ

- Szilágyi Júlia*: Egy történelmi postaláda (Gáll Ernő:
Levelek, 1949–2000) • 1334
Nagy András: Hogy van, aki nincs (Vajda Miklós:
Anyakép, amerikai keretben) • 1343
Fogarassy Miklós: A valóság mint érzet és képzet (Szvoren
Edina: Pertu) • 1349
Varga Mátyás: Vallás – hatalom – jog (Geréby György:
Isten és birodalom – Politikai
teológia) • 1353

Lackfi János: Aki az időtlenségnek dolgozott. Utassy
József emlékezete (1941–2010) • 1361
Takács Zsuzsa: Halottunk, Bodor Béla (1954–2010) • 1363

Megjelenik havonta. Felelős kiadó: Réz Pál. Vörösmarty Társaság
Levélcím: HOLMI c/o Réz Pál, 1137 Budapest, Jászai Mari tér 4/A
Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág
Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp. VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp. 1900)
További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu
Előfizethető még postai utalványon Závada Pál címén (1092 Budapest, Ráday u. 11–13.)
Előfizetési díj fél évre 2500, egy évre 5000 forint, külföldön 50, illetve 100 euró
Tördelte: Kardos Gábor. Nyomtatta az ADUPRINT Kft. Vezető: Tóth Béláné

A HOLMI honlapja: www.holmi.org

ISSN 0865-2864

Bodor Béla

A CELLA

„...a harcra képes magyarok java része már a csatatereken áll...”

(Klapka György: EMLÉKEIMBŐL, 378.)

„Ha katonai ismereteken kívül egyébhez értenék, vagy ha más durva munka is akad vala kezem ügyébe, nem tudom, nem szívesebben néztem volna-e egyéb után.”

(Klapka György: EMLÉKEIMBŐL, 438.)

Kinyitottam a szemem. Aztán lehunytam. Kinyitottam, majd ismét lehunytam. Nem emlékszem, hogy végül is melyik állapotot választottam. Tökéletes sötétség vett körül. Szememet szorosan megkötött kendő takarta, lábamat kinyújthattam, de bokánál össze volt kötve, ugyanolyan durva zsineggel, amilyennel a kezemet is összekötötték a háttam mögött. Ezúttal ültem, és a csuklómra hurkolt kötelet is a székhez rögzítették. Nem mozdultam meg, bár az elmúlt hetekben úgy tapasztaltam, hogy felesleges színészkednem, fogva tartóim azonnal észreveszik, ha felébredek. Most sem voltam egyedül, legalább négyen voltak rajtam kívül a helyiségben, és egymással beszéltek. Ez eddig nem fordult elő. Ügyet sem vetettek rám. Éreztem, hogy valami megváltozott, vagy éppen most változik meg. Igyekeztem odafigyelni, de néhány másodpercnél hosszabb ideig nem voltam rá képes. Ezeket rakosgattam egymás után, hogy később majd megpróbáljam megérteni.

– Érti, amit mondok?

– Yes. I ’now. Comprende. Ugass csak, én azt a számot értem, ami a zöld békabőreidre van írva. Yes.

– Úgy beszéljen, hogy értsem.

– Csak az anyanyelvemen morgok, uram.

– Az asszony érti?

– Not. Nothing. She’s compr... She’s ’now Spanish only. She’s stupid indió squaw... izé... lady.

– Lady!... Na ide figyelj! Azt a pénzt, amit kapsz, nem az Unió hadserege adja neked. Világos?

– Órnagy úr... (Ez fiatalabb hang volt.)

– Kuss! Rendfokozatot ne!

– Igen. Bocsánat.

– Mit akar?

– Úgy gondolom, minél kevesebbet tud ez az ember, annál jobb.

– Kinek?

– Mindenkinek. Neki is, nekünk is.

– Fölöslegesen jártatja a száját. Rendben... Figyel? Folytatom.

– Igen, persze.

– Tehát ennek az embernek nincsenek emlékei. Nincs múltja. Nincsenek érzelmei. Embernek látszik, de nem az.

– Ezt nem értem... Akkor hogy lehet katona?

– Miért lenne katona?

– Uniformot visel.

– Uniform? Army clothes. Igen. Nos... bizonyos értelemben ez egy gép. A szerkezet ember. A működés azonban nem.

– Nézze, tábornok úr, igaza van a fiatalembernek. Nem akarom érteni. Mi a dolgom, és mit kapok érte? A többi a maguk dolga.

– Igen... talán igaza van. Tehát: naponta kétszer adjanak ennie. Kenyeret, gyümölcsöt, sajtot, vizet. Ne sokat, de eleget. Soha nem láthatja magukat... egyáltalán semmit. Legyen mindig sötétben. Csendes környék ez?

– Nagyon is.

– Jó. Nem hallhat hangot. Legjobb, ha csak a beadórésen át kap mindent. Néhány napról van szó. Jön majd egy szakember, aki... mondjuk úgy, beüzemeli.

– Bennünk nem tesz kárt?

– Ha betartják, amit mondok, akkor nem. Lelkiekben egy újszülöttre emlékeztet. A reflexei azonban fantasztikusak. Kiirtották az emlékeit, és még nem kapott újakat. Ennek valójában már meg kellett volna történnie, de tudja... Ezek itt arról álmodnak, hogy béke lesz. Ehhez nekünk még lesz egy-két szavunk. Ehhez kell ez itt. Ölni fog, aztán meghal. Más dolga nincs az életben.

– Még valami, tábornok...

– Nem vagyok tábornok. Ne mondjon rendfokozatot.

– Hát akkor minek...?

– Uram. Szólítson uramnak.

– Igen. Also... uram, hallottam magában beszélni ezt itt. Álmában, vagy hogy.

– Igen. Ez nem jó jel, de állítólag nem nagy baj. Aki a... kiképzését vezette, jelezte, hogy előfordulhat. Nem találtunk senkit, aki ismerte volna az anyanyelvét. Ezért nem lehetett teljesen kitörölni a nyelvi emlékeit.

– Éppen ez az, uram. Ráismertem. Ez egy *ungarisch*. Ein *koschuthund*. Vezényszavakat motyogott: Lóra!, Támadás!, Előre!, ilyeneket. Ismerem a fajtáját, rebellis cigánynépség. Dologtalan bajkeverők. As the egypsis.

– Egyptians?!

– Gipsys! Indián. Halott indián a jó indián.

– Helyes. Indián fog indiánt ölni. Tegye a dolgát.

Éreztem, ahogy a fiatal hangú és az asszony összenéz. Ez is olyasmi volt, ami az *azelőtt utáni* időben alakult ki bennem. Némán beszéltek. Az asszony nem értett semmit. Várta, hogy megmondják, mit kell tennie. A fiatal hangú szánta őt. Aztán megéreztem a vegyszer szagát, és elvesztettem az eszméletem.

Kinyitottam a szemem. Aztán lehunytam. Kinyitottam, majd ismét lehunytam. Tökéletes sötétség vett körül, de nem volt kötés a szememen. Egyedül voltam. A derekamon fémpántot éreztem, a hátam mögött ahhoz bilincseltek a jobb kezem. A bokámon meglehetősen szoros bilincs feszült, a két abronsot láncszemre rögzített arasznyi vasrúd kötötte össze. A bal kezem szabad volt. *Azelőtt* óta először.

Valaki megmosdatott! Savanyú, fagyús testszagom, ami szinte már úgy hozzám tartozott, mint a ruhám vagy a láncaim, ha nem is tűnt el, de enyhült, nyers hamuszap-

panszaggal keveredett, és az uniformisomat is kimosta valaki. A nyakához kaptam. A le-tépett rangjelzések foszlányait és a többi szakadást is, a karrészen és másutt, megvarrták. Ezt a alakít képzeletben az együgyű félvér asszonnyal azonosítottam. Vagy kisasszony-nyal? Nem. A szaga és a sugárzása asszonyra vallott.

Lady... Ez a barom sváb. Szappany! Hamuház! Ezek jutalomszavak. Szürkésbarna, ökölnyi rög. Nagyon fáj a kép, de a szaga megmarad. A szagok megvédenek a fájdalom villámlásától. Ez nagyon jó, biztonságot ad. Egy villanásnyi kép, és elárad az illat.

Megérintem magam mellett a fekhely léceit. Gyalult, festetlen keményfa. Háromujjnyi széles és ugyanilyen vastag deszkákon fekszem féloldalasan, a lécek között alig van hézag. Vajon hogy alhattam, hátrabilincsel karral és karikával a derekamon? És vajon tudnék-e még aludni egyáltalán a förtelmes bűzű vegyszer nélkül, melyet az arcomra szorítanak, amikor nekik úgy tetszik?

Elhatározom, hogy próbát teszek a szabadságommal. Felülök, és a priccs deszkájába kapaszkodva álló helyzetbe tornászom magam. Átkozottul szédülök, és ez nem csak a vegyszer miatt van. Nem is gondolnánk, hogy az állásban, járásban milyen fontos a kezünk szabad mozgása, puszta helyzete. Derekamra bilincsel jobbam saját testemre támaszkodnék, persze hiába, s ismét miként tartás nélkül való zsák, fekhelyemre hanyat-lom. A falig kellene eljutnom valahogy, s azon támaszkodván talán megállhatnék. Igaz, ha ott sem állhatok, ki tudja, a padlón fetrengvén miként juthatnék ismét az ágyamig. Lebeszélem magam tehát a kockázatos kísérletről. Inkább oldalvást leheveredvén bal karomat fejem alá hajtom, s így fejem isten tudja, mennyi idő után – ha magam testéből is vett! – párnára téve könnyen elszunnyadok. Fontosabb munkám ez a félig éber alvás mindennél.

Szénailat. Álomban is megtanultam immár szememet lezárva tartani, s csak szem-villanásra nyitni meg. Belemarkolok álomszénámba, megtörök belőle egy jó maroknyit, és megmerítem benne arcomat. Csiklánd, karmol és döf, de mind jólesik.

Ahogy felébredek, a fejem mellett tapintom a repedezett kukoricalepényt és a máz-talan vizeskorsót. A mesztic nő itt járt, míg aludtam.

Illatokból és tapintanivalókból rakom össze a múltam, és ugyanígy alkotok képet magamnak jelenemről is. Persze ki tudja, hogy valóságos emlékeket támasztok-e fel álmaimban, vagy fantáziám műve mindez? Hiszen képzeletemet mindenképpen mun-kába kell fognom, ha át akarok törni azon a falon, melyet a fájdalomtól való rettegés agyagából vélték kővé égethetni naiv rabtartóim, kik nem sejtették, mekkora erő rejlik anyanyelvem megőrzött csodájában.

Megtapintom tehát a tortilla kérgét, és ezt használom fel arra, hogy visszaszerezem a kenyér emlékét. Kétarasznyi átmérőjű, kerek, arasznyi magas kenyereket vetettek minálunk a kemencébe, s bevetés előtt a tészta hátát kereszt alakban felhasították; a hasíték mentén aztán a tészta magából kiforrván érdesen ropogósra pirul. Tiltotta sze-gény anyánk, mi mégis valamely frissen a kemencéből kivett kenyérnek ezt a kifordult darabját, melyet gyürkének nevezünk, megtörénk, s ettük igen jó ízzel. Mi ehhez az örlett tengeriből vert sár, amit errefelé vékonyan a forró kövekre mázolnak a vidék apró asszonyai, majd mikor alsó fele megsülvén magától felpenderedik, a másik felét már éppen csak megkapatják, hogy vajjal kenvén vagy paszullyal töltvén azt hajtani vagy akár sodrani lehessen. Így a nálunk süttött lángas vagy kaparó is magasabbra kél emennél.

Lám, ez is valami, amire ostoba kínzóim nem gondolhattak: hogy bármit kezembe vagy ínyemre adnak, az az érzéletek társításával a kiöltni kívánt emlékeket magam által sem ismert csapaton apródonként visszacsempészi majd.

Az ilyen gondolatokat azonban jó lesz fékezni egyelőre, mert órákig tartó hasogató fejfájással és féléber kábultsággal kellett fizetnem érte. Úgy látszik, ez az a pont, melyet érintenem múltamban a legkevésbé tanácsos. A baj csak az, hogy éppen ennek kell a legpontosabban utánajárnom, hogy barbár kínzásuknak céljait s az elmében gonosz és érthetetlen praktikáikkal elhelyezett parancsokat megjeljem s öntudatom és virtusom vízébe fojtsam.

No de mindegy. Nem sürgetem, amit nem lehet: teszem, ami módomban áll. Először is cellámat indulok körbetapogatván felmérni s gondolatban feltérképezni. Fekhelyem, amint első próbálkozásom tudósított róla, a helyiség közepe tájára állítottam. Ahogy most végre felállhattam, s előrenyújtott szabad kezemmel a falig tipeggettem, úgy számoltam, hogy három becsületes lépésnyi lehet a távolság a priccstól a falig. Egész tágas cella ez, legalább a korábbiakhoz képest. Itt tehát talán már nem a sanyargatás a cél, hanem hogy magamat a titkos parancs teljesítéséhez erőmben összeszedjem. Ujjaim végét a falhoz érintve addig botorkáltam, míg elértem az ajtót. Ez a tájékozódásban megtalálható rajtpont lehet. Az orromba csapó szagról az ajtóhoz fordítólappal rakott csöbrös latrinát is kiismertem, s fölötte a polcos tolóablakot ételnek s víznek.

Továbbindultam az ajtótól, ujjammal követve a falat, annak irányát és kiszögelléseit rögzítve emlékezetemben, hogy képet kapjak a helyiség alakjáról. Az ajtó után nem sokkal gerendába ütköztem, aminek rendeltetéséről sejtelmem sem lehetett, így egyelőre beértem helyének rögzítésével, és tovább tapogatóztam. A második fal sima volt, de a sarokban itt is megtaláltam a gerendát. Gyalulatlan, sőt hántolatlan faoszlop volt ez is, melynek rendeltetése továbbra is homályban maradt előttem. Ahogy végigtapintottam, különös, balzsamos illatot éreztem ujjaimon, és bár ez az illat ismeretlen volt számomra, olyan erővel idézte fel bennem a feketefenyő emlékét, hogy az emlék intenzitásától a falnak tántorodtam. Ekkor értettem meg, hogy az ellenem felvonultatott arzenál végül csütörtököt mondott, és kellő kintartással és képzelőerővel visszazerezhetem emlékeimet. Orrom elé tartottam ujjamat, mélyen beszívtam a fa olajos gyantájának illatát, és immár tudatosan váltottam át egzotikus fűszerességét a fenyőgyanta otthonos illatára. A fakoronák között sziszegve járt a szél, lábam alatt bársonyosan ropogott a mohára pergett száraz tülevélpárna, a gyanta illatába korhadék, penész és gombák nehéz szaga keveredett, és akkor már láttam is az utcásan álló törzseket, alattuk a nappali sötétségben a vastag fenyőavart és benne a gombák kalapját, csiperkét, fenyőtínórut, rizikét, a korallgomba apró, sárgás pamacsait. Aztán felidéztem sorra a gombaételek ízét, a paprikását, a pirított hagymás gombás tojását, a gombalevesét, az ecetes-hagymás savanyított rizikét, a marinírozott pófeteget. Ez pedig egyszerre magával rántotta a helyeket, ahol megéreztem és megízleltem mindezeket. Lábizmaid emlékeztek az ösvényekre, melyeket végigjártam ezekben az erdőkben, derekam és egyensúlyérzésem felidézte a terep egyenetlenségeit, a lejtőket, emelkedőket, buckákat, a bakhátas szekérutakat és a keskenyen egyenletesre taposott állatcsapásokat, majd a neveket, az erdők és hegyek nevét, a tájegységek nevét, melyekben jártam, a falvak és városok nevét, melyekből elindultam, és melyekbe megérkeztem. Aztán lepillantottam gyalogló lábamra, megnéztem a csizmáimat, előbb a rongyos sihederkorit, majd a sarkantyúsat, melyben ifjúként jártam, és már láttam is, amint ez a csizma nyeregbe lendül...

Holtfáradtan támasztottam cellám falát. Kitapogattam a sarkot, majd arra átlósan fordultam, és rövid tipegés után elértem fekhelyem. Majd magamat veszítve rogytam durva deszkáira, s végighevervén rajtok, elnyomott az álom. Nyugalmat azonban ebben sem leltem, valóságos térképet festettem éjszakámra, lóháton száguldoztam különböző

év- és napszakokban, esőben, hóban, napsütésben, és azon igyekeztem, hogy megtaláljam a rendet ebben a szanaszét vágatásban. Ez azonban még túlon túl nehéz lecke lehetett, mert nem sikerült megoldanom, és arra a kérdésre sem kaptam választ álmaimtól, hogy ki vagyok én, és hol vagyok, a szó tágabb értelmében. Mely korban tehát és a Földnek mely szegletében, de beleértvén ebbe a holba eszméimet, hazámat, helyemet az emberiség együttes lelkének áramlatai közt, és virtusomnak irányát és minéműségét ugyanúgy.

Kinyitottam a szemem. Aztán lehunytam. Kinyitottam, ismét lehunytam. Tökéletes sötétség vett körül, mégis kezdtem megtanulni valamit: ha sötétben igyekszem tájékozódni, jobban teszem, ha lehunyva tartom a szemem. Elmém ilyenkor mindazt, amit tapintok, vagy mely dolgokat a belőlük áradó melegség szerint érzékelek, s elmém elrakott s mind gyakrabban felvillanó képeivel társítok, mintegy rézlemezként szemhéjam bévülről tekintett gömbpalástjára metszi, s amint fordulok, úgy gördül ez a kezdetleges karc benső tekintetem előtt.

Felültem tehát priccsemen, de mindjárt meg is szédültem. Kitapogattam fekhelyem léceinek irányát, s felkelvén, az ajtó felé indultam, hogy ott élelmet és vizet vegyek magamhoz, s egyúttal szükségemet is elvégezzem. De micsoda rémület lett úrrá rajtam, amikor néhány lépés után falnak ütköztem. Ahol korábban az ételbeadó polc állott, ott most valami ládafélét tapinthatam, melyet felnyitván teljesen üresnek találtam, s fölötte, amennyire kitapogathattam, nemrég rakott téglák zárták el az ajtó nyílását a felső ajtófélfától egészen addig a polcig, melyen át élelmemet adták be mostanáig. Alatta a falazat vastagabb volt, szinte egészen a polc széléig tartott, és ezen a részen be is vakolták, s talán, ahogy megtapintottam, le is meszelték. Ez azonban még jobban megdöbentett.

A meszelés ugyanis nem tűnt frissnek, mint ahogy a friss mész szagát sem éreztem. Lehet, hogy az ajtónak ezt az alsó részét már sokkal korábban befalazták, talán engem magam is csak az élelem beadására szolgáló nyíláson át hurcoltak be cellámba, hogy néhány napi fogva tartás után feltett hasznomról lemondván végképp halálra ítéljenek? Nem lehet, hiszen csöbörlatrinámat mostanáig az ajtónak erre az alsó felére rögzítették, és nyilvánvalóan úgy kellett üríteniük, hogy a kifordított ajtószárnyról egyszerűen leakasztották, és üresre cserélték. Vagy ezt is csak képzelem, következtetem? Igaz, éppilyen egyszerűen be is nyúlhatott valaki a befalazott aljú felső fél ajtó nyílásán, kiemelhette a csöbröt, és helyére üreset állíthatott. Hiszen sohasem próbáltam elhúzni a helyéről árnyékszékemet, vélvén, hogy az úgyis mozdíthatatlan. Nem tudom, nem tudom, nem tudom.

Leültem a ládára, és megpróbáltam gondolkodni. Meg kell értenem fogva tartóim logikáját, hogy a magam helyzetét megérthessem. Nyilvánvaló, hogy valami fontos szerepet szántak nekem, hiszen anélkül, pusztán élvezetből nem fáradhattak volna annyit De Sade márkit megszégyenítő kínzásommal. „Gyilkoló gép”, ezt a kifejezést alkalmazta rám az angolul beszélő ismeretlen, bizonyára magas rangú katonaféle. Minden erejükkel arra törekedtek, hogy elmémből valamennyi eszmét, hitet, virtust, emléket és az önálló akaratnak minden szikráját maradéktalanul kiöljék. Én azonban titkon megőriztem nyelvemet, mely az egyetlen a világ valamennyi nyelve közül, amelyen jól kifejezhetem magam. Angolul, németül éppen csak dadogok, az itteniek megromlott hispániai beszédéből pedig szót is alig értek.

Ez pedig, úgy látszik, áthúzta a számításukat, elmém szunnyadó tartalmai magukat feltámasztván új életre kelnek, s mint ily módon magán uralkodni képes lény, fogva tartóim előtt minden fontosságomat elvesztettem. Másként szólva: fölszabadítottam, s ezáltal halálra ítéltettem.

A józanság és tiszta értelem, melyről eleddig csupán ábrándozni tudtam, egy csapásra áradt szét bennem, hogy még pokolibbá tegye helyzetemet. Újra és újra végig kellett gondolnom a körülményeket, melyek közé kerültem, és ennek végeztével szemernyivel sem láttam tisztábban, mint annak előtte. Hihetem-e, hogy rabtartóim pokoli aljassá-guktól hajtvá ítélték a legrettenetesebb kínhalálra? Az ember, a magábanvaló személy a legsötétebb gazságokra is képes lehet, ebben nem kételkedem. De hogy maga a *Szabad államok* hadseregének bármely titkos alakulata tegyen így, az elképzelhetetlen. Ha nem többet, de egy golyót a koponyámba joggal vártam volna, akármilyen előzményeket követően is.

Ekkor azonban sokkal rémítőbb gondolat villant át az agyamon. Meglehet, hogy a hadvezetés vagy a titkosszolgálat parancsnokai és a magam jelenlegi státusa között megszakadt avagy soha nem is volt összeköttetés. Lehetett ez a kísérlet egyetlen becs-vágyó ifjú tiszt gátlástalan magánakciója, aki most kudarcot vallván, semmit sem kíván jobban, mint hogy kudarcának koronatanúja a föld színéről eltöröltessék. De az is meg-történhetett, hogy az érettem felelős és dolgomat ismerő személyek áldozatául estek a hadviselés eme nemtelen nemének, és most valahol ellenségeik – kik ugyanakkor nékem még nem bajtársaim! – kezében az enyémhez hasonló sorban várják sorsuk beteljesülé-sét. Ha eme lehetőségek közül bármelyikkel komolyan számolnom kell, úgy életem az osztrák világcsavargó kezébe került, s aligha számíthatok sorsom jobbra fordulására.

Ha azonban csupán elkaparni igyekeztek itt, mint kutya a piszkát, úgy talán számíthatok a félvér nőszemély jóindulatára, ki anyámként megmosdatott, s tiszta ruhát adott rám... hacsak ez a gesztus nem volt maga is az elevenen eltemetés szertartásának része.

Csakhoggy éppen a legfontosabb körülmény ismeretlen előttem; nevezetesen nem tudom, hogy miféle építményben vagyok elzárva. Erőd, kaszárnya vagy várbörtön biz-tosan nem lehet, mivel efféle intézmények a világnak ezen a részén ez ideig nem talál-tatnak. A csendőröket és katonákat jobbadán hirtelenében tákolt gerenda- vagy sártég-la építményekben helyezik el, a kevés kőből rakott erődítményben pedig aligha ülhet-nék ehhez fogható csendességben. Csizmadobogást, vezényszavakat, lövések hangját kellene hallanom. Vagy valamely távoli vidéken fekvő falunak erre a célra átalakított viskójában vagyok tehát, vagy a messze századokat uralt indiánusok ősi építményeinek egyikében. Utóbbi esetben sorsom az ő vérivó pogány istenségeik kezébe van letéve, s nincs miben reménykednem. A falakból azonban nem érzem áradni az effajta építmé-nyek százados leheletét, az állott levegő és a korhadó kő szagát. Vagyis ha helyesen következtetek, egy isten háta megetti falucska vagy majorság mellékes épületében kell lennem, s az efféle építményeket aligha rakták öles faragott kövekből, egymáshoz csiszolt lávakő tömbökből. Sártéglából rakott magános házikó egyik szobájában kell lennem tehát, melynek ablaka nincs, avagy betapasztották, midőn börtönömnek kijelölték, s melynek ajtaja egy másik szobára kell hogy nyíljon, mivel másként óhatatlanul valamely résen napfényt kellett volna beszűrődni látnom. Eltökéltem magamban, hogy ha a körmeimet kell csontig koptatnom, akkor is kijutok ebből a cellából, amit még életem-ben sírboltommá kívántak tenni fogva tartóim.

Energiával telten egyenesedtem fel ültömből, s persze megint nem számoltam valós erőmmel. Csaknem arcra buktam, s estemben a láda sarkával alaposan megkarcoltam

csuklóm és kézfejem. Ez azonban újabb ideát adott tervemhez. Ahogy fél térdre emelkedtem, szabad kezemmel megtapogattam a ládát, mely fenséges elhatározásomhoz szolgált trónusomul, s megmozgatván sarkait, tetejét könnyedén felnyithattam. Régi, valamiféle vegyszerrel egykor átítatott s rég merevre száradt rongyokat vagy inkább bőroket találtam a fenekén. Eszembe villant: öreg cselédünk tisztította volt effélével a családi ezüstműt, mikor még gyermek valék. Afféle eszcájtartó ládafiában kutakodtam tehát, s ez a korábbiaknál is jobban felvillanyozott. Alaposan végigtapogattam a láda fenekét és oldalait, és, ahogy gondoltam, csakugyan kitapinthattam a láda zárópereme alatt egy tekintélyes vastagságú szeg ujjnyira kiálló hegyét. Ha ezt a holmit megkaparinthatnám valamiképp, már szerszámom lenne a falbontáshoz. A láda azonban olyan kemény fából készítettett, hogy, amint tapintván érzékelhettem, körmömmel felületesen karcolni is képtelen voltam. Lehajtottam tehát a tetőt, s megjegyezve a szög helyét jobb időkre, fekhelyemhez botorkáltam, végigvágódtam rajta, s holtra fáradtan nyomott el az álom.

Kinyitottam a szemem. Kinyitottam, és erővel nyitva tartottam egy darabig. Ha csak a legcsekélyebb fény szűrődne cellámba, lehetetlen volna azt meg nem pillantanom. Hiszen miként a bagoly, az ember is hozzászoktathatja szemét az éjszakához. Emlékszem... Mintha villámcsapás futna végig idegeimen, úgy képeződik meg előttem a jelenet: örposzton állok éjszaka, egy kisdud magaslát oldalában. Tüzet nem gyűjthatánk, mert ellenséges mozgások lehetnek az átellenes hegyoldalban, s pipára gyűjtani is csak takarásban engedtetett. Magam nem éltem vele, csak jártattam a szemem a patak mentén udvarosodó tisztáson, s néha végigkövettem a gyenge holdfényben a csapást, melyen felderítő mozoghatott. Hátamat egy különös sziklaformának vetettem, amit a helybeliek *kaptárkünek* neveznek, s ami a történettől oly különös kúp alakot nyert a lábánál meggyűlt emberfejnyi-deréknyi görgeteg között, hogy azt a természet munkájának hinni alig is lehetett. A kő oldalába mindenfelől kisdud fülkéket metszettek az erre járók, a maguk együgyű módján, mert éppen kedvük s idejük adódott, vagy hogy – miként a név sugallja – nádból-szalmából sodrott s kötött kaptárokból méheiket a tisztás virágaiban legeltessék. Láttam magam, ahogy mundérban állok ott, zsinóros kabátban, karddal, és ebben a pillanatban, miként a jégtorlaszt lebíró folyóár, eláradt bennem múltam s kilétem ismerése, együtt a magam ábrázatának emlékével, ahogyan azt borotválkozás-kor oly sokszor szemlélhettem. Úgy ültem ott, mint aki lázrohamból ébred.

Ez az ébredés azonban egyebet is hozott, nem csak az eszmélet örömét. Hozott éhséget, szomjúságot s egyéb kínzó ingert is, hiszen ki tudja, mióta nem végezhettem szükségemet. Micsoda perverz képtelenség, hogy nem csak éhség és szomjúság kínjai közt ítélték halálra, de önnön mocskomban kell agóniámat végigszenvednem. Miféle pokoli aljasság ez! Arcomat kezembe tettem, de derekamhoz bilincselte jobbam hiába rándult, csak a fájdalom hasított bilincstől zúzott és horzsolta csuklómba. Ez észre térített, és elhatároztam, hogy legalább egy macska emberségénél nem adom alább. Felálltam, a láda mellett a földre ereszkedtem, hanyatt fordultam, és bilincsem karikájával kaparni kezdtem a döngölt agyagpadlót. Ahogy egy maroknyi por összegyűlt, azt a fal mellé söpörtem, és ezt a műveletet ismételttem mindaddig, míg jó három-négy maroknyit fölhalmozhattam. Akkor a sarokig tapogatóztam, nagy nehezen elővettem szerszámomat, vizeletemet óvatosan a gerenda mellé csorgattam, vártam keveset, míg némiképp a földre szívódik, majd eltakartam az összekapart porral. Egyelőre nem éreztem húgyszagot. Leültem a ládára, és megpróbáltam úrrá lenni felindultságomon. A megerőltető

mozgás során jócskán megizzadtam, és ezt nem engedhettem meg magamnak. Fogalmam sem volt, hogy mennyi idő telik el két alvás között, és persze azt még kevésbé tudtam, hogy mennyi időt töltök alvással; az azonban biztos, hogy ez már a második periódusom volt, amikor nem ihattam. Hátrahajtott fejfel igyekeztem mélyeket lélegezni, majd megnyálaztam ajkam, és az orromon szívtam be a levegőt, hogy szám szárazságán enyhítek. Aztán folytattam a láda átkutatását.

Sorra kiszedegettem a rongyokat és szarvasbőrdarabokat, és a combomra téve kismítottam őket, majd megpróbáltam alaposan körbetapogatni a deszkákat, hátha találok valami könnyebben kifeszíthető szöveget vagy vasalást. Nem volt igazán gondos asztalos munkája, bútordarabnak sem nevezhetnék, inkább csak irombán összerótt tákolmány volt ez, de akárki készítette is, a szögeket úgy beleverte, hogy azokat szerszám nélkül ki nem mozdíthattam a helyükből. Ezzel szemben a láda fenékdeszkái között ujjam valami fémet tapintott, és két körmöm feláldozásával sikerült is kiemelnem egy hegyes, vékony vasdarabot, ami alighanem egy pecsenyevilla letört szára lehetett. Azonnal munkába is vettem, és bár rövidebb volt a kelletnél, mégis egy darabon sikerült kifejtenem a sárhabarcsot a nyers agyagtéglák közül. Érezhetően durva, zúzott kukoricaszárral és törekkel összedolgozott agyagból vethették a vályogtéglát, és hígított agyaggal megkenve ragasztották össze őket, de ez a sármáz nem alkotott önálló réteget, mint az égetett téglák között a habarcs, éppen ezért remény sem látszott arra, hogy a gyenge és vékony villaággal benyúlva a téglákat egymástól elválaszthatom. Alig remélhettem többet annál, hogy az ily módon lehetőleg kifugázott falat valami súlyos eszközzel, amit talán a lábából próbálhatok kialakítani, döngetve áttöröm.

Ez azonban újabb problémát vetett fel. Mert ha csakugyan a magános, elhagyott ház elméletét fogadom el, akkor persze nyugodtan csinálhatok, amit akarok. De hihető lenne, hogy az ellenséges titkosszolgálat, mely ez ismeretlen akcióra történt felkészítésembe hónapokat ölt, és felvonultatta az emberi aljasság minden fortélyát, most egyszerre itt hagy, mint egy megunt kavicsot a gyermek, kit egy rebbenő pillangó új játékra csábít, s még elhajtani is restell? Nem hihetőbb, hogy legalább néhány garas fejében figyelteti a házat egy iszákos lókötővel, aki lármás munkálkodásomról jelentést tenni újabb krajcárok reményében aligha késlekedik? Ezt alaposabban meg kellett gondolnom.

Először is: valami eszközt kell készítenem, hogy legalább egy részeg csibéssel szemben megvéddhesem magam. Aztán meg kell szabadulnom bilincseimtől. Végül be kell fejeznem cellám felmérését, amit az ajtó befalazásakor félbehagytam, hiszen lehet, hogy a kitörésnek kedvezőbb lehetőségére bukkanak. Ki tudja, talán akad egy másik ajtó vagy betapasztott ablak, melyet menekülésemben egyszerűbben használhatok. De mindezekelőtt a villahegyből kellett valami fegyverfélét készítenem, s jobbjomat ebből a lehetetlen helyzetből megszabadítanom. A csuklómra vert pánt szorosabb volt annál, hogy szétfeszíthettem volna; a ráfogott karika azonban alkalmi tákolmánynak tűnt, melyet talán valamely szabadságolt bika orrából mentett a szerszámos stelázsra az efféle lomok helybéli kedvelője. A villahegyet olyan mélyen beékeltem fekhelyem deszkája és lába közé, amennyire csak tudtam, majd mellé kuporodva a karikát felfűztem rá, és megpróbáltam jobbjommal ellene tartva belefeszíteni. Kipattant belőle. Visszaálltam, és újból próbálkoztam. Ismét kipattant. Meg nem mondhatom, hányszor kíséreltem meg a dolgot, míg végre priccsem deszkájából kitört egy darab, a villahegy kipattant, és pengve vágódott a falnak, még az irányt sem tudtam megmondani, hogy hol. Ruhám a verítéktől lucskosan lógott rajtam, nyelvem szájpaddlásomra tapadt a szomjúságtól, és a kimerültségtől minden tagom remegett. Le kellett kuporodnom, mert az éhség hirtelen

görcsbe rántotta a gyomrom. Könnyeztem a kétségbeeséstől. Aztán, ahogy felegyenesedtem volna, a derekamra vert karika ülepemre feszült, és ahogy ingerülten lefelé rántottam, egyszerűen leesett rólam. Elég volt kilépnem belőle, és jobbom voltaképpen szabad volt, nem tekintve a kellemetlenséget, hogy méretes vaskarika himbálódzott a csuklómon. Ettől azonban már könnyen megszabadulhattam, elég volt az ágydeszka repedése alá szorítanom a kisebb láncszemet, és a derekamról lekerült karikát vagy kétszer megtekernem: a gyenge láncszem megnyílt egy kissé, és lehúzhattam róla előbb a vaskarikát, majd a kézbilincsemre hegesztett láncszemet is megszabadítottam tőle. Eufóriám azonban nem tartott soká. A fáradtságtól szinte eszméletemet veszítve hevertem fekhelyemre, hogy pihenjek egy keveset. De néhány perc alatt elnyomott az álom.

Kinyitottam a szemem. Aztán lehunytam. Jeges rémület áradt el bennem. Egy ismeretlen ember feküdt mellettem, aki valószínűleg halott volt. Jéghideg karja közvetlenül a testem mellett feküdt, egészen az oldalamhoz nyomódott. Alighanem erre ébredtem fel. Rémülten igyekeztem odébb húzódní, de a kar élettelenül vonszolódott utánam. Ahogy odakaptam, és bal kezemmel végigtapogattam az oldalam, lassan rájöttem, hogy mi is történt. Jobb karom, mely napok vagy talán hetek óta hátam mögé bilincselvén előbb elzsibbadt, majd kegyetlen, lüktető fájdalommal kínozott, s végre hozzáidomult ehhez a kényszertartáshoz, megszabadulván, zsibbadt izmokkal nem tarthatta meg a saját terhét, és most ebben a helyzetben vált teljesen érzés nélkülivé, hogy végül mint idegen hevert törzsem mellett a fekhely deszkáin. Hosszan kellett dörszölgötnem, bal kezemmel emelgetnem és mindenhogyan mozgatnom, míg a vér és az érzés belé visszatért, és ezernyi tű döfködését éreztem minden ízében. Könnyem folyt a fájdalomtól és a saját ostobaságom fölött érzett keserű, hangtalan kacagástól.

Mikor végre ismét cselekvő emberré lettem, úgy döntöttem, hogy folytatom tervem teljesítését. Hallottam, ahogy villahegyem a feszegetés folytán a falnak vágódott és arról lepattant. Úgy számoltam, hogy egy ölnyinél távolabb a faltól nem verődhetett. Ezt kell elsősorban megelélnem, mert a derekamról lekerült abroncsot szerszámmá tenni sem időm, sem erőm nem maradt. Ezt a szűrőeszközt kell valami nyélbe ügyeskednem, míg cellám tapogatózó felderítését is véghezviszem, s aztán a kivezető utat valamiképpen megkeresem, mert ebben az állapotban egy napnál tovább aligha húzom ki cselekvésre készen. Ha ezt a határt túllépelem, vár rám vagy másfél napi agónia, s aztán már a mentesség is hiábavaló. Menthetetlenül szomjan kell elveszнем.

Felálltam, bokabilincsem engedte léptekkel a ládához tipegtem, majd bal kezemmel a falat érintve továbblépkedtem a fal mentén. Alig egy ölnyire megtaláltam a gerendát, melyet már első felderítő utam idején is kitapogattam, s futtában jobbra fordulva végighaladtam az üres fal mentén. A sarokban megtapogattam a gerendát, melytől első felderitésemkor átlósan a fekhelyemhez visszatértem. Legnagyobb csodálkozásomra most nem éreztem rajta azt a balsamos olajillatot, mely akkor a benyomások özönét szabadította fel elmémben. Ehelyett valami egészen más szag csapta meg az orrom: az állott húg szaga. Nem értettem. Csupán egyszer vizeltem a cella agyagpadlójára, s azt is porral szórtam be, ráadásul az átelleni sarokban. Valamely szerencsétlen elődöm nyomát találtam volna meg? Nehezen hihetem, hiszen ha jóval korábbi maradványt leltem volna meg, ennek bűze a helyiség levegőjét egészen átjárta volna, s efféle hál' istennek, mert erre igen kényes vagyok, eleddig nem éreztem. Továbbtapogattam tehát, és kezem függőleges gerendafélébe ütközött, de ez nem a fal előtt állt, mint amilyent a sarokban tapinthatam, hanem alig tenyérynire emelkedett ki a fal felületéből. Ahogy

tapogatni kezdtem, rövidesen a tetejét is elértem, ahol vízszintes gerendában folytatódott, és amint a kezemmel ezt a felső peremet követni igyekeztem, belebotlottam valamibe. Leengedtem a kezemet, és ezt a valamit, ami lábam elé került, igyekeztem megtapintani, de alig hajoltam fölé, máris azonosítottam mint a bűdösség forrását. A csöbör-latrina került kezem alá. De hogy kerülhetett ez ide? S ebben a pillanatban megértettem, hogy egy ajtó előtt állok, mely ajtó szegről szegre mása annak a szemköztiinek, melynek befalaztatása annyi kínomat okozta. Éledő reménnyel nyúltam hát odébb, s csakugyan, az élelembeadó polcnak tükörképét is éppen ott találtam, ahol a másik ajtón elvesztettem. Felkaptam a teli vizeskancsót, s csukladozva, fülva, magamat leöntve hajtottam fel a felét legalább, oly hirtelen, hogy kevés híján gyomrom alig hogy ki nem adta azt magából. A kancsó mellett fatálat, azon ételmet találtam, s a földön, amint rátapostam, megleltem előző napi cipómnak a nedves földön megdohosodott, penészes maradványait. Miféle pokoli játék ez?, kértem magamtól, s egyszerre meglódult velem a világ. Kezemben a frissebb kukoricásütemény jókora darabjával, hátat fordítván az ajtónak, visszakerültem priccsemhez, lerogytam, s ott ízetlenül rágódván majd' eszemet veszthe kuporogtam, remegve s szinte érzéketlenül. Megértettem, hogy azon a napon, amikor cellám felderítésére indultam, de csak két fal mentén haladtam végig, s a második sarokból ágyamhoz vágtam át, fejjel ellenkező irányban feküdtem le, mint azt megelőzően. Amikor aztán, mint korábban is, felkeltem, és arra indultam, amerre az ajtót sejtettem, valójában a szemközti falnak fordultam, melyen még ideszállítatásom előtt jóval ablak nyílhatott, s azt fogadásom hírére vályoggal betapasztották. Annak párkányát véltem élelembeadó polcnak, keretét ajtófélfának. Ostobaságom annyira lesújtott, hogy enni is csak apró falatokban tudtam, s könnyeimet törölgettem két harapás között. Kevés híja volt, hogy szomjan vesszek egy cellában, melynek széle s hossza öt-hat derekabb lépésnél aligha lehetett több, s melyben nekem, egykori felderítő katonának, sikerült csaknem végzetesen eltévednem.

Az ajtóhoz botorkáltam, egy darab sajtot, valami gyümölcsöt s a vizeskancsót magamhoz véve visszabotorkáltam fekhelyemhez, s lassacskán, a falatot egy-egy korty vízzel leöblítve, derekasan belakmároztam. Minden szörnyűség ellenére egyfajta gyöngédség fogott el rabtartóim iránt, akiket magamban ezerszer vádoltam már barbársággal és szadizmussal, s akik, íme, mégis gondoskodnak ellátásomról, jóllehet hasznomat immár aligha veszik, hiszen nem sikerült rideg és akarattalan gépezetté változtatniuk; mérhetetlen szenvedéseim s az ő erőfeszítéseik minden haszon nélkül valók maradtak. Igaz, annyit még megtettem, hogy az abroncsot, melytől sikerült megszabadulnom, a ládába rejtettem. Közben ráléptem valamire, amiben az elpattant villahegyet sejtettem. Ingerülten rúgtam a falhoz. A dolgok fontossága megváltozott. Ostobaságomból fakadt nagybőjtöm megtanított becsülni mindazt, amit kapok. Eme falak között biztonságban voltam. Őrült gondolatnak tűnt egy csapásra ennek a biztonságnak a letéteményeseire bármennyire is kezdetleges fegyvert foghatni. Szabadságom lehetőségének távlata összezsugorodott, s egyszerre belátható haszon nélkül való vállalkozásként tűnt fel sötétben magába pillantó szemem előtt. Persze, egyszer majd ki kell törnöm innen, és ennek a kitörésnek a helye alighanem az lesz majd, ahol immár történelmi korokkal túlhaladottnak tűnő napokkal ezelőtt kezdetleges kaparászásba kezdtem, s komolyan hittem, hogy kijutnom innen reménnyel kecsegtető vállalkozás. A kancsót és a maradékot visszahelyeztem az ajtóba illesztett polcra, és nagy csendességgel nyugovóra tértem. Csak azért keltem még fel, hogy a ládából előkerült egyik bőrdarabot az immár ismét feltalált faoszlop illatos olajával átítassam. Ettől kezdve lefekvéskor ezt a kis illat-

csomagot hagytam kézközben, hogy ha nehezen alszom el, ebből meríthessek hozzá kedvet és ihletet. Hogy az illat jelölte úton álmomban abban a világban vendégeskedhessem, melyről már rég nem tudtam, hogy valódi múltam-e avagy csupán álomvilág. Én mindenestre az előbbi feltevést akartam ténynek látni, és ha akartam, tudtam is. Az ébrenléten kívül nem állott előttem egyéb akadály. Vitézül aludtam tépett lobogók alatt.

Napok, de talán hetek is teltek ebben az állapotban. Úgy álmodtam, mintha az lenne életem igazi tartalma, s ily módon elmém lassanként újra építette tegnapi után tegnapelőttiéit is. Azon vettem észre magam, hogy verítékben fürödvé riadok fel, mert álmomban elfeledtem a memoritert Vergilből, avagy tanárommal szemközt állva bele-sültem valamely latin ige ragozásába. S a harctér emlékei közül is kevésbé diadalmas napok képei elevenedtek meg, mintegy kiegészítendő a korábbiakat. Ekkor már azt is tudtam, hogy ki vagyok, és hogyan kerültem a világnak ebbe a zugába, de hogy micso-da balsors kevert abba a helyzetbe, hogy amaz államalakulat ellen, melyet a világon egyedül élhetőnek gondolok, vezettem – igaz, védekezvén – ennek a nagy kalapos országnak a szabadcsapatait. Félébren ettem, és félálomban tanultam önmagam.

Arra lettem figyelmes, hogy egyszer, amikor az ajtóhoz tapogatóztam, és ott újabb ellátmányomat kerestem, üresen találtam a tálcat. Egy pillanatra megint pánikba estem, de aztán elgondolkodtam: lehet, hogy ébrenlétem és alvásom ciklusai immár felüknél is rövidebb időtartamra zsugorodtak? Visszaültem fekhelyemre, de vigyáztam, hogy ne aludjak el. Sokáig várakoztam, bár hogy meddig, arról elvesztett időérzésem már nem tájékoztathatott. Talán egy jó óráig tartott. Ekkor olyan hangot hallottam, mint mikor egy kendővel papírlapot simítanak.

Hirtelen az ajtónál termettem, és csakugyan új tálca állt a polcon, újabb ételporcióval és vizeskancsóval. Hihetetlen, hogy még erre is ekkora figyelmet fordítottak! A parancs úgy szólhatott, hogy csendnek kell lennie körülöttem; legalábbis valami ilyesmit vettem ki fogva tartóim szavaiból. De hogy ez a csend ekkora kell legyen, ezen bámulnom kellett.

Más baj is volt. Erre akkor jöttem rá, amikor le kellett hajolnom valamiért, és valami idegen anyag gyűrődött combom és mellem közé. Megtapogattam, és döbenten kellett ráeszmélnem, hogy hasam hurkás hájat eresztett a bőséges tápláléktól és a mozgásszegény életmódtól. Elhatároztam, hogy edzeni fogom magam. Néhányszor meg is emelgettem a lábam, aminek jutalmául belső combizmom egész hosszában görcsbe rándult, s a piccs körül ugrálva, megint s megint orra bukva, guggon rugódozva s megint elfekve alig tudtam visszanyerni uralmamát lábam felett. Ez azután torna volt csakugyan, patkzott rólam a faggyas veríték. Mikor megpihentem kissé, fel is áldoztam kancsónyi vizem felét, s úgy-ahogy megmostam felsőtestem és némely egyéb fertályaimat, mert amaz egyetlen eset óta nem vettem észre, hogy álmomban megfürösztöttek volna. Szerencsémre, mert alighanem frissen vert vasakban ocsúdnék, jóllehet tán illatosan. Márpedig ennek előbb-utóbb be kell következnie. Úgy sejtettem, hogy testem érzéketlenségét valamely mákonynak élelmembe vagy vízembe keverésével érhetik el, s így elsősorban erre kell ügyelnem. Alig hiszem, hogy teljességgel íz és szag nélküli szereik lennének; úgy tapasztaltam, hogy az efféle hatású patikaszerek javarészt kesernyések egy kissé. Ez tehát ettől fogva első dolgom maradt minden újabb ételadag beadásakor, s megnyugodva maradtam napra nap nehezebb szagomban, de szabadon mozgó kézzel.

Egy napon aztán újra a kezembe került a romantikus idők rekvizituma, a törött villahegy. Inkább időtöltésül, mint komoly szerszám gyanánt, levetett vasam peremén hengeresre csiszoltam fekhelyem korábban kitörött darabját, s abba mint nyélbe fog-

laltam a gyenge vasdarabot. Elég silány alkotmány lett belőle, mely inkább hasonlított a suszterárhoz, mint valami szűrő- vagy faragóeszközhöz, de megvolt, s ha már megvolt, a használatával is elszórakoztam. Kapargattam azt a befalazott nyílást, melyet ajtónak hittem valaha, s ami bizonyára ablak lehetett. Be kellett látnom, hogy a kőkeményre szikkadt és szálmával-tőrekkkel erősített téglák között kikapargatni reménytelen vállalkozás. Úgy egybecementálódtak ezek a sárbuckák, hogy semmiféle hézagot köztük kapirgálással fellelni és megtisztítani nem volt lehetséges. Az egyetlen remény az maradt, hogy az ablakkeret mentén egészében faragom körül a falazatot, előbb egyenes hézagot képezve, s azt később ferdére csiszolgom, hogy egészében szabadítsam meg tőle ezt a szabadba vezető egyetlen lehetséges kijáratot. Am mindezt, bár unottan kapargattam a vályogot, s annak kiporlott darabkáival kétujjnyi vastagon megtöltöttem a ládát, így rejtve esetleges bepillantó szem s a magam botló lába elől egyaránt, mindez csupán gépileg folytatott időöltés volt, s nem a magam megszabadítására tett erőfeszítés.

Alapjában véve nem volt semmi nagyobb bajom, és rövidesen újabb könnyebbség adódott: hegyes szerszámmal addig-addig piszkálgattam lábblincsem zárát, míg egyszer csak felpattant, s egyik lábam megszabadult. Így aztán, hogy a másik bokámra gyűrűzve vonszolhattam a két láncszem közé vert távtartó vasrudat s azon levettem, nyitott bilincskarikámat, végképp pokolian kényelmetlen járás esett. Nem nyugodtam tehát, míg a másik lábamról is le nem feszegettem. Így, immár basai kényelemben terpeszkedvén, miként az ő istenétől igen kegyelt vakondok, nagy meglepődésben híztam és büdösködtem, s talán teszem ezt tovább örök időkre, ha ebben külső és belső változások meg nem zavarnak. Előbb csak egyszer-egyszer, később mind gyakrabban kellett tapasztalnom, hogy a darab kukoricalepény mellől hol ez, hol az, hol minden egyéb elmaradozott, vagyis ellátásom kezdett silányodni, s nékem való felszolgálásában is mind több gondatlanságot találtam. Ezt érzékelvén nőttön nőtt bennem a bizonytalan ingerültség. Hiszen rabtartóim személyemnek semmi hasznát sem vehették, ezt jól tudtam. De tudhatták-e ők? Semmiképpen! Ha tehát úgy találok, hogy ellátásommal kevesebbet törődnek, az a vállalkozás egészének bizonytalanná váltát vagy egyenesen kudarcát festette elém.

Másfelől pedig az is kikezdte feszült idegeimet, hogy emlékezetemben kezdtek meglevenedni azok a jelenetek is, melyek kínzásaimról raktározódtak. Mind gyakrabban ébredtem kiáltozva s verítékben fürödve, immáron nem holmi félresikerült latin fordítás miatt sápadozva. Szám íze mind keserűbbé vált, ha olykor már ébren is megkísértett felidézhetni a fájdalomszerzés és megalázás változatos módozatait, melyek bevetésével magam ismeretét, emlékezetemet, nyelvemet és erkölceimet vélem feledtetni akarták. Maguknál a tortúra egyes stádiumainál mindig megálltam. Ezeknek konkrét tudására már nem volt szükségem, sőt úgy éreztem, hogy többet érek, ha mindezt teljességgel kivetem emlékeim birodalmából. Persze ahogy ezt elhatároztam, egyre-másra bukkantak fel azok a képek, melyektől most már holtom napjáig nem szabadulhatok. Hányszor ébredtem fuldokolva, mert újra álmodtam, hogy hordóba zárnak, és azt lassan megtöltik langyos vízzel. Mind hosszabb és hosszabb ideig kellett ezt elszenvednem és küzdenem a kiszabadulásért, mert ha apatikusan túrtem, hogy tegyenek velem, amit akarnak, csakugyan hagyták megtelni a hordót, s csak amikor félholtan, vízzel telt orral-szájjal inkább haldokolva rángtam, mint kapálóztam, akkor nyitottak csapot a hordó oldalán. S ha legalább valamely titkot akartak volna kiszedni belőlem! Úgy összeszorított szájjal meghalok, nyugodtan, s magamat Istennek ajánlva, tartva eskümet. Őket azonban semmi sem érdekelt, s azt akarták, hogy magam is ebbe az állapotba süllyedvén, nékik

engedelmes eszközük, önérzés nélküli gépezetük legyenek. Őljem, akire rámutatnak, szolgálgam, akit parancsolómmá tesznek, s ha dolgom végeztem, takarodjak, akár a föld színéről is, ha kedvük tartja. Csak hát ez nem sikerülhetett. Nem a szerencsét hajszolván keveredtem ebbe a rútul festői országba, hanem mert bajtársaim mellett volt a helyem, s ők itt látták meg a visszatérés reménye nélkül elhagyott hazájuk hasonmását. Itt látták meg azt a férfiút, ki legmélyebben gyűlölt ellenségünk nevét viseli, s így ennek lebírása képezte céljukat, nem a vonzalom az ellene küzdőkhez. Józan értelmünk máshová vitt volna pedig.

Nem tudom, végül is mi indított arra, hogy állapotommal torkig legyenek. Az egyre rosszabb keletlen tengerilángos az étvágyamat elvette ugyan, de ha kétannyi lett volna is, jóllaktni az sem tudott volna. Eszméletem visszatérével egyre nehezebben viseltem a világtól való elszakítottságot is, a bezártságot és a napfény hiányát. Egy napon azonban arra ébredtem, hogy érzékelésem nem olyan, mint korábban. Ahogy a szemem kinyitottam, mintha valami sápadt derengés járta volna át cellám szuroksötétjét. Sokszori pillogással, szemem el-, majd ki- s kitakarásával látni kezdtem, és ennek oka nem valamely fiziológiai csodatett volt, hanem meggyőződés nélkül, gépileg tett, mégis némi eredményhez vezető kapargálásom a befalazott ablaknyílás vályogtéglaín. A levegőbe írva mintha fényből vont fonál látszott volna, mely az aprócska lyuktól, hol nyilván még ez éjjel sikerült átböknöm a falazatot, az ajtótól nem messze, a szemközi falhoz vonatott. Ennek fényénél immár széltét-hosszát kivehettem. S ahogy így megkövülve bámultam, mint holtak hitt kedvesére az ifjú, a természeti fénynek erre a jelenésére, mintegy varázsütésre elfordult az ajtón oly hangtalanul járó tálalórekesz, s megjelent rajta ellátmányom, a szokott kukoricalepény, illatából ítélve ezúttal frissen, tán olajjal vagy vajjal kereszelve, s mellette valami gyümölcs, melyet látásból sem ismertem, nemhogy a nevét tudtam volna. Röviddel ezután, erőltetve szememet, látni véltem, hogy csöbör-latrínám is az ajtó megnyílt fertályán, ezúttal alul kivonatik, s cserébe más tűnik fel annak helyén. Nem a végsőkön túli levertség, a koszt minősége miatt érzett elégedetlenség vagy bezárt állapotom tarthatatlanságának az eddigieknél erősebb érzékelése s eszméletemen vett ereje volt hát az utolsó csepp a pohárban, hanem ez a semmi fényecske, mely szememet az örökös sötét után látni tanította. Nem is azt kell mondanom, hogy elhatároztam a szökést; a tennivalók miként tőlem független tények járták át elmémet, s nekem többé nem az elhatározással, csupán a részletek meggondolásával volt gondolnivalóm.

Egy jó óra hosszat ültem fekhelyemen azután, hogy őreim mozgását tapasztaltam. Azután előkerestem a vasabroncsot, melyet derekamról sikerült volt eltávolítanom, ezt a karikát a priccs szélső deszkája alá feszítettem, majd felálltam az ágy tetejére, és nekifeszülve húzni, mozgatni kezdtem a vasat.

Nem tartott soká, hogy a lécs megmozduljon, és onnan kezdve már gyerekjáték volt a szöggel együtt kihúzni helyéből, s majd egészen lefeszítenem. Ezután ezzel mint emelővel mozgattam ki a helyéből egész fekhelyemet, hogy kiszáratva oldalára dűtsem. De ha eddig könnyen ment is, annál nehezebb lett a folytatás: elsatnyult, megereszkedett izmaimon úrrá léve, a vállamra venni az egész alkotmányt. Végül a falhoz rángatva, orrára billentve s a ládára táncoltatva tudtam a földtől elszakítani s kiszáratva a hátamra dönteni. Majdhogy össze nem rogytam alatta, pedig egykori málhazsákom ennek súlyát vastagon fölülhaladta. Azt terveztem, hogy ezzel az eszközzel, mint eleink az ostromló faltörő kossal, addig döngetem a meggyengített falazatot, míg legalább egy darabkáját ki nem fordíthatom, s akkor aztán lehető fürgeséggel szétbontom azt, és magamat innen kijuttatom. Megragadtam tehát erősen a derekamnál a priccs lábait,

fejemet lesunytam, és nekirohantam a falazatnak. Persze hogy levert a lábamról, de azt is éreztem, hogy munkám nem volt hiábavaló. Ismét felálltam tehát, de most nem rohanvást próbálkoztam, csupán nekivettem a deszkák végét a tégláknak, s nekifeszülve nyomni kezdtem. A vályogsor úgy hullott alá, mintha éppen csak odatámasztva állt volna odáig. És úgy is volt. Tenyérynél nem rakták szélesebbre, tudván, hogy bévül az a falnál szemernyivel gyengébbnek sem mutatja majd magát. A teljes szélességében megnyílt ablakon át úgy omlott be a fény, mint eleven lángsugár. Felordítottam kínomban, s karommal védve szemem, a földre vettem magam. Már az is roppant időbe telt, míg szemhéjamat szorosan összezárva tűrhettem a fényességet. Aztán szorosan a fal takarásában és karommal fedezve, a földre meresztettem tekintetem, és így szoktattam tovább. Egy óra múltán már a nap is érzékelhetően lejjebb gördült az égen, s ezt az enyhébb fényt lassan megtanultam elviselni. Először oly hosszú idő után egy pillantást vettem az ablakon át a külvilágra. Szemközt egy romba dőlt kalyiba falai meredtek, tető nélkül, kívül-belül satnya lombú, göcsörtös fák nőttek. Talán valami akácféle. Sárgán és lilán égett a táj, szemhéjam megduzzadt, s szemem a szállongó portól és a szokatlan fénytől máris begyulladt kissé. Fekhelyem se kint, se bent, az ablaknyílásba ékelődve billegett. Taszítottam rajta, majd ahogy kicsúszott, végét megtartván elfordítottam, hogy lábai felfelé meredjenek, s azokon, mint valami grádicson, a külvilágba léptem.

A ház előtt és mögött elvadult ösvény kanyargott. Mintha álmomban tenném, megindultam rajta, és rövidesen házak vagy inkább gazdasági épületek között találtam magam. Rémülten húzódtam a falhoz, amikor lépteket hallottam a hátam mögött, de az illető ügyet sem vetett rám. Mikor már elhagyott, utána kiáltottam. Meg sem fordulva legyintett felém, és befordult egy kapun. Odabentről marhák dobogása hallatszott.

Ahogy kiértem az épületek takarásából, tágas, szabálytalan kör alakú térre jutottam. A szokatlan erőfeszítésnek éppúgy, mint a látvány okozta sokknak, szerepe volt abban, hogy meg kellett kapaszkodnom egy farakásban. A téren emberek jöttek-mentek. Ahogy közelebb ért valaki, megint megpróbálkoztam a beszéddel. Mindhiába. Az atyafi kivilantotta ritkán álló fogait, és tenyérrrel a homlokomra ütött. Megértettem, hogy holtrészegnek gondol. Aztán olyan érzésem támadt, mint amikor a fény sugarat megpillantottam. A tér túloldalán egy alacsony, talán fiatal félvér nő állt, és engem nézett; de szempárban ennyi indulatot és félelmet, sunyi bújhatnékot és kihívó arroganciát egyszerre még sohasem láttam. Kinyújtott karral, eszemet veszelve, tagolatlan ordítózással indultam felé, és láttam, hogy gyors pillantást vet jobbra-balra, de nem menekül, nem is támad, sőt megint a szemembe néz, ugyanúgy, mint korábban. Így várt mozdulatlanul, míg valahonnan egy nagydarab, sűrű bajszú, fekete férfi került elé, aki vállán átvetve töltényöveket viselt, és a mellén keresztbe vont szíjjal puskát hordott a hátán. Előbb ki akartam kerülni, aztán félretoltam volna, ha tudom. Ő azonban előttem állt, és az arcomba bámult. Próbáltam megmagyarázni, hogy eressen, mert beszélnem kell ezzel a nővel, de megdöbbenve kellett tapasztalnom, hogy számból állati makogás tör elő. Nem tudtam beszélni többé. Még próbálkoztam egy darabig, de amikor a kezem felemeltem, hogy legalább gesztusokkal fejezzem ki magam, egyetlen erőteljes mozdulattal hanyatt a porba lökött. Eredj vissza, ahonnan jöttél!, mordult rám, és bár nem értettem, hogy mit mond, a lényegét kikövetkeztettem. Nem, barátom!, mondtam volna, ha beszélni tudok, de legalább makogtam a csizmái előtt. Én oda akarok menni, ahol céljaimat megtalálom. Feltápáskodtam, mire ő komótosan levette a hátáról a puskáját, és a csövét az arcomnak fordította.

– Te állat! – ordítottam, vagy ordítottam volna, ha beszélni tudok. – Te állat, én azért jöttem ide tengereken és szárazföldeken át, hogy a te szaros szabadságodért harcoljak! Hogy veled együtt győzzek a koronás gazember fölött! – Ő azonban rezzenetlenül tartotta a puskát, és a csövével intett: Eredj!

Nagy nehezen megfordultam, és tántorogva megindultam visszafelé. Hátra-hátra néztem, és láttam, hogy a puskacső továbbra is a fejemre irányul, míg gazdája fél kézzel vékony szivart vesz elő a zsebéből, és a szájába teszi.

A piccsen felfelé mászni könnyebb volt, mint lefelé. Bebukfenceztem cellámba, és egy percre megpihentem a földön. Aztán gyorsan munkához láttam. A ládából elővettem egy bőrdarabot, nyeles villahegyemmel addig kínlódtam, míg egy szalagfélét sikerült lemetélnem belőle. Egy másik darabot, nagyjából négyszögletest, a vizeskancsó tetejére simítottam, és rákötöttem a szalaggal. Egy hosszabb vászoncsík két végét összekötöttem, és abból afféle általvetőt rögtönöztem. Egy kisebb, háromszög alakú vásznat az emelőként használt lécre kötöttem, de le is vettem róla, és elraktam a vizeskancsó mellé. A tálcáról elvettem a lepényt és a gyümölcsöt, és ezeket is elcsomagoltam. Körbepillantottam, de nem láttam mást, amire szükségem volt. Rögtönzött tarisznyámat átvetettem a vállamon, és kimásztam az ablakon. A férfi a legközelebbi épület falának támaszkodva szivarozott, puskáját már a vállára akasztotta.

Hátat fordítottam neki. Észak felé indultam, ahol egyszer majd talán találkozhatom kínzóimmal. Ahol őket találok, ott az otthonom.

1990; 2007

Petrik Iván

EMLÉKEIM AZ URALKODÓ IFJÚKORÁRÓL

(man at work)

addingham nesfield ikley otley
a folyó mentén délkelet felé ó a wharfe
könnyű lesz elfelejteni szelíd sodrását
holnap ha szerencsénk lesz

délnek fordulunk és nem fogok emlékezni
mint a király alkoholtól megduzzadt
szoborszürke arcára amelyet rózsafüzéreként
kőrít szakálla s mintha könnyei sós folyása
fehér lepedék ül két orrtövén de john cressy
gyorsabban jött mint gondoltuk a stainburni
dombokról még délelőtt aláereszkedett
mi éppen csak át tudtunk kelni jókor hajnalban
a két folyó összefolyása után egy pipafüstnyire
az első gázlón az ocsmány hidegben
és dideregve vettük az utolsó jó tanácsot